ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК

УДК 37.03:378

Сургова С.Ю., Миколаївський політехнічний інститут

Сургова Світлана Юріївна – викладач кафедри „Соціальна робота” Миколаївського політехнічного інституту, здобувач Інституту проблем виховання АПН України. Коло наукових інтересів – методика викладання історії та використання методів превентивної педагогіки в системі підготовки майбутніх фахівців політехнічного вузу.

Розвиток особистісних якостей студентів інженерних спеціальностей у процесі професійної підготовки

Розглядаються теоретичні аспекти підготовки студентів політехнічного ВНЗ. Аналізується проблема формування готовності до превентивної діяльності студентів технічного ВНЗ як складової їх професійної підготовки.

Theoretical aspects of training the students of polytechnic colleges are observed. The problem of readiness the students for prevent actions is analyzed.

У рамках гуманізації національної освіти вищих навчальних закладів психолого-педагогічна підготовка студентів займає одне з провідних місць. Політехнічна освіта формує особистість студента, готує його до життя в сучасному світі, розвиває критичне мислення. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти “глобалізація, зміна технологій, перехід до інформаційного суспільства зумовлюють розвиток людини як головну мету, ставлять перед державою завдання пріоритетності розвитку освіти і науки” [1].

Важливими шляхами реалізації ідей гуманістичної парадигми освіти є впровадження превентивної системи виховання студентів. Як наголошує професор В.М. Оржеховська, превентивний – це творчий трансформований підхід до виховання, спрямований на вирішення мети та завдань превентивної практики, яка в умовах розвитку різних соціальних ситуацій (соціально-педагогічних, психологічних) дещо випередила теорію [2]. Для превентивної педагогіки характерна варіативність методик, створення умов для саморозвитку молоді, свідомого визначення нею своїх можливостей і життєвих цінностей, а також попередження правопорушень і негативних явищ серед студентів. Тому оновленню на засадах превентивного виховання підлягають пріоритети, мета, завдання, зміст, організація і технології підготовки майбутніх фахівців політехнічного вузу.

В Україні ідеї превентивного підходу в освіті, в навчальних закладах різних рівнів акредитації, соціальних службах, громадських організаціях розвивають В.М. Оржеховська, Н.Ю. Максимова, О.І. Пилипенко, В.М. Приходько та ін.

Наприклад, О.І. Пилипенко вважає, що превентивність має бути складовою будь-якої соціально-педагогічної дії, оскільки істотно підсилює позитивний потенціал суб’єктів взаємодії [3].

У своєму дослідженні В.М. Приходько розглядає превентивну діяльність як якісно нову соціально-педагогічну технологію, спрямовану на усунення причин і умов, котрі можуть стимулювати хибні звички, виступати механізмом закріплення девіантної поведінки молоді, їх подолання до того, як вони виявляються у структурі особистості та поведінки [4].

Значний внесок у розробку теорії виховання студентів зроблено сучасними вітчизняними психологами (Г.О. Балл, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, В.В. Рибалка, В.А. Семиченко) і педагогами (І.Д. Бех, В.М. Орже-ховська, І.Я. Зязюн, О.М. Пєхота, С.О. Сисоєва та інші). В сучасних наукових розвідках стосовно цієї проблеми увага приділяється таким аспектам:

- підготовка учителів, здатних ефективно проводити навчальний процес в умовах ідеологічного плюралізму (О.М. Пєхота);
- виховання у підростаючого покоління загальнолюдських моральних цінностей, поваги, сприйняття та розуміння багатого розмаїття культур сучасного світу, форм самовираження та самовиявлення особистості (С.О. Сисоєва);
- вироблення якостей мислення, необхідних для адаптації повноцінного функціонування людини в сучасному суспільстві, засвоєння історичного апарату як засобу визначення і розв'язання проблем реальної дійсності (В.М. Оржеховська);
- перенесення акцентів на інтелектуальний розвиток особистості за рахунок зменшення частки репродуктивної діяльності (І.Д. Бех).

Не стала предметом спеціального дослідження вітчизняної педагогічної науки проблема формування превентивної діяльності як складової професійної підготовки студентів політехнічного вузу. Специфіка функцій випускників технічного вузу вимагає органічного єднання особистісних та професійних якостей, широкої освіченості, а тому підготовка таких фахівців має ґрунтуватися на тлі практичного людинознавства. Професійні стандарти, що визначають вимоги до таких фахівців, базуються на кодексі етики, який ґрунтується на фундаментальних загальнолюдських цінностях, враховує гідність та унікальність кожної особистості, її права та можливості [5]. Технічні вузи повинні готувати не вузь-

кого фахівця, а всебічно освічену людину. На вирішення цієї проблеми й орієнтована концепція формування гуманітарно-технічної еліти, розроблена в НТУ "ХТІ". Гуманізація діяльності майбутнього спеціаліста полягає в тому, що постулати гуманізму утверджуються у свідомості людини і прийняття аморальних рішень стає неможливим. Особливо це важливо в діяльності випускників політехнічного вузу як майбутніх управлінців.

Актуальність проблеми, її недостатнє висвітлення в науковій літературі, а також потреба політехнічних вузів в удосконаленні циклу соціально-гуманітарних дисциплін визначили тему нашого дослідження: "Розвиток особистісних якостей студентів інженерних спеціальностей у процесі професійної підготовки".

Об'єктом нашого дослідження став процес професійної підготовки фахівців інженерних спеціальностей ВНЗ.

Предметом – розвиток особистісних якостей у процесі професійної підготовки студентів політехнічного вузу.

При створенні системи підготовки сучасного фахівця технічного вузу необхідно приділяти більше уваги розвитку його особистісного потенціалу, створювати сприятливі умови для його самореалізації. Українське майбутнє будується вже сьогодні, і саме в вузах. Випускники повинні вийти з інститутів не тільки професіоналами, але й високодуховними особистостями. Вагоме значення в підготовці сучасного випускника політехнічного вузу мають гуманітарні дисципліни, такі як історія України, педагогіка, психологія, політологія, соціологія, превентивна педагогіка та ін. Саме вони розвивають в людині такі якості, як порядність, вміння співчувати.

Особлива значимість фундаментального "набору" психолого-педагогічних знань у майбутній професійній діяльності випускників політехнічного вузу як керівників дає підставу стверджувати, що специфіка цієї діяльності полягає в педагогічному супроводі (забезпеченні) процесу соціальних відносин у всіх сферах життєдіяльності суспільства. У широкому значенні мова йде про пробудження у майбутніх фахівців духовно-моральних якостей: толерантності, готовності приймати відповідальні рішення, прагнення до самоосвіти, самореалізація особистості [6].

В основі превентивної освіти, спираючись на ідеї проблемного навчання, закладено динамічні процеси самостійного пошуку відповідей на складні проблеми. В практиці проблемного навчання виховуюче значення має поняття „проблемна ситуація". Це поняття допускає існування проблеми суперечливої наукової (культурної) інформації та інформації, одержаної з молодіжної субкультури (субкультурні міфи). Розв'язання цієї проблеми сприяє більш ґрунтовному засвоєнню знань, умінь, навичок, що розвивають превентивне мислення та вмотивованість самостійного вибору поведінки.

Розгляд проблемних ситуацій передбачає створення бази даних ситуацій із життєвого досвіду та їхню класифікацію. Викладач спрямовує роботу:

- на порівняння й зіставлення фактів і явищ зони найближчого розвитку;
- пошук нових взаємозв'язків між явищами, пояснення фактів, явищ з позицій різних дисциплін і соціального досвіду;
- стимулювання студентів до оцінки фактів негативних явищ і мотивацію встановлення причинно-наслідкових зв'язків між названими явищами;
- обговорення наслідків відхилень у поведінці, ілюстрування прикладами з конкретних життєвих історій;
- розгляд умов менш ризикованих форм соціальної поведінки;
- визначення нових альтернативних безпечних форм поведінки;
- розгляд і програвання ситуації вибору та альтернативних варіантів ухвалення рішення.

Спочатку варто розглянути прості для розуміння й осмислення питання, а потім переходити до важчих, підтримуючи при цьому динаміку обговорення, стимулюючи його розвиваючий характер, орієнтуючись на розвиток інтелектуальних та творчих здібностей студентів.

Система підготовки сучасного фахівця технічного вузу повинна приділяти більше уваги розвитку його особистісного потенціалу, створювати сприятливі умови для його самореалізації.

Формування духовності, удосконалення й розвиток моральних цінностей у студентів завжди були актуальними, і сьогодні ця актуальність набула особливого характеру.

Те, як людина ставиться до довкілля, людей, до самої себе, як вона уявляє своє місце в житті суспільства, її участь у громадському житті колективу – це ті риси, які повинні складати моральну характеристику технічної еліти, тому що саме в цих рисах безпосередньо відбивається світогляд, моральні переконання людини, її погляди й устремління [7]. Актуальність проблеми підвищення якості управлінської підготовки сучасних випускників політехнічних вузів визначається двома факторами. По-перше, структура професійної діяльності сучасного інженера, банкіра, програміста містить у собі виконання конструкторських, технологічних та управлінських функцій. По-друге, характерна особливість вітчизняної системи управління полягає у тому, що переважну більшість керівників складають люди з базовою інженерною освітою [8].

Управлінська підготовка студентів політехнічного вузу повинна бути практично спрямова-

ною, тобто тісно пов'язаною із формуванням у них відповідних умінь. Поняття „професійної спрямованості на сферу управлінської діяльності" включає сформованість системи знань про сутність управлінської діяльності і професії цієї сфери, високий розвиток особистісних якостей і умінь, що забезпечують трудову активність у складних незвичайних ситуаціях. Демократичне суспільство не може динамічно розвиватися без підготовки людей з лідерськими якостями особистості, становлення яких зумовлено, передусім, такими основними чинниками, як природний, соціальний та виховний. Відкриваючи перед кожною особистістю значні можливості в реалізації задумів, суспільство вимагає прояву потенційних можливостей та особистих зусиль. У цілому ця проблема пов'язана із загальним розвитком особистості, бо політехнічна освіта передбачає високий рівень розвитку професійно важливих якостей, таких як здібність до організації, здатність до ризику, готовність приймати рішення і брати відповідальність на себе. Тобто виховувати цілісну особистість, здібну діяти свідомо, наполегливо, часом нестандартно. Одному з напрямків вирішення завдань удосконалення управлінської підготовки майбутніх інженерів, економістів, соціальних працівників, пов'язаному з розвитком лідерських якостей і формуванням технічної еліти, присвячені дослідження Л.Л. Товажнянського, І.Ф. Прокопенко, О.Г. Романовського. Останній, зокрема, зазначає, що „у процесі фахового навчання інженера питанням його управлінської підготовки не приділяється належної уваги" [9]. За межами досліджень залишаються питання готовності майбутніх випускників політехнічного вузу до виконання ними управлінських функцій у рамках своїх професійних обов'язків та відповідні шляхи та засоби її формування.

Освоєння сутності управлінської діяльності можливе тільки в процесі здійснення практичних дій, спрямованих, наприклад, на досягнення тих чи інших цілей, запропонованих у проблемній навчальній ситуації. Крім знання теорії, фахівцеві потрібно володіти навчальними і професійно-практичними уміннями і навичками [10].

Компетентність в управлінській діяльності необхідна не тільки професіоналам, а і фахівцям найрізноманітніших професій. Невміння будувати відносини з партнерами, клієнтами, працювати з людьми і колективами з урахуванням особливостей різних груп і соціальних ситуацій, у яких вони знаходяться, створювати атмосферу комфортності, бажання працювати, учитися – все це завдає шкоди в досягненні цілей і якісних результатів у діяльності фахівця будь-якої сфери. Сьогодні саме управлінська готовність з орієнтацією на моральні, гуманістичні, виховні принципи і цілі превентивної педагогіки стають пріоритетними в загальній професійній компетентності майбутніх випускників політехнічного інституту. Отже, вибір форм і методів, визначення технологій превентивної діяльності потрібно зорієнтувати на виявлення інтересу й активності студентів. Технології превентивної освіти мають стимулювати розвиток здатності до самоосвіти, самоконтролю. У моделі особистісно орієнтованої педагогіки головну увагу приділено комплексному підходу до особистості на основі виконання навчальним закладом трьох функцій превентивної педагогіки: розвивально-виховної, психолого-підтримуючої та правозахисної. Ці функції забезпечують досягнення моделі особистості у вимірах ідеальної соціокультурної парадигми, національної свідомості фізичної та психічної загартованості, соціально орієнтованої поведінки. Принципи превентивної освіти засвоюються завдяки соціальним цінностям, відповідним до провідної діяльності. За такого підходу у визначенні змісту й способів організації превентивного навчання й виховання слід орієнтуватися на види діяльності, які є типовими для віку, соціальної ситуації розвитку і є професійними орієнтаціями.

Превентивна освіта в концепції проблемного навчання сприяє активному розвитку психічних якостей і визначає готовність самостійно розв'язувати проблеми в конкретній життєвій ситуації. Важливою функцією превентивної освіти є розвиток здатності нестандартно мислити, використовувати набуті знання, навички і уміння для розв'язання будь-яких проблем соціалізації.

Порушення в останні десятиріччя традиційних для України механізмів соціального регулювання і взаємодії потребує перегляду поведінки людей, осмислення того, що відбувається з людиною, яка логіка зміни подій, який механізм самозахисту і загальнодержавної підтримки людей. Звичайно, реалізувати соціальну політику може лише та людина, яка володіє відповідними професійно якісними характеристиками [11]. У зв'язку з цим заслуговують на увагу освітньо-кваліфікаційні характеристики випускників політехнічного інституту. Майбутній фахівець повинен знати:

- засади загальної та соціальної педагогіки, юриспруденції;
- анатомо-фізіологічні, вікові і психологічні особливості людей;
- засади педагогічного управління;
- засади комп'ютерної грамотності;
- зміст, форми і методи роботи зі спонсорськими організаціями, волонтерами;
- законодавчу, нормативно-правову базу своєї майбутньої спеціальності.

Відповідно до освітньої кваліфікаційної характеристики майбутня професійна діяльність випускника політехнічного інституту відрізня-

ється від професійної діяльності студентів інших вузів.

На відміну від звичайного педагога, що працює в навчальному закладі, у соціального працівника, який навчався в політехнічному інституті, на першому місці поряд з навчальною стоїть функція соціальної допомоги та захисту. Соціальний працівник, а також управлінці різного рівня, які отримали політехнічну освіту, завжди репрезентують інтереси свого клієнта, інтегрують різні можливості та забезпечують їх доцільність на конкретному особистісному рівні. На основі медико-психологічної та соціальної діагностики особистості та її макросередовища вони намагаються зробити так, щоб всі, хто причетний до цієї роботи, виходили із спільних завдань, єдиного підходу, консолідували свої зусилля у здійсненні суспільної допомоги.

В цілому можна зробити висновок, що в умовах традиційної системи навчання сформованість у студентів управлінських умінь виявляється недостатньою для ефективної практичної діяльності в майбутньому. Це пояснюється тим, що в навчальному процесі вищої школи ще не приділяється належної уваги формуванню готовності до превентивної діяльності, яка і розвиває у студентів розуміння значимості управлінських умінь для майбутньої успішної діяльності. На жаль, у вищому технічному закладі основна увага сконцентрована на вивченні вузькоспеціалізованих і загальноінженерних дисциплін. У процесі навчання у вузі переважають форми і методи навчання, які орієнтуються на виконавську, пасивну позицію студентів, що гальмує формування управлінських якостей майбутніх фахівців. Усунення недоліків традиційної системи навчання, пов'язаних з формуванням готовності до превентивної діяльності майбутніх спеціалістів політехнічного вузу, передбачає розробку методики, яка б дозволила цілеспрямовано розвивати здатність студентів до ефективної превентивної діяльності. У процесі розвитку відповідних умінь негативно позначається те, що в навчальних планах недостатньо часу виділяється на вивчення психолого-педагогічних дисциплін, а саме – превентивної педагогіки. В результаті, поверхневі знання чи навіть уривчасті відомості щодо тих чи інших положень превентивної педагогіки, відсутність розуміння самої суті засвоєного матеріалу і призводять до невміння розв'язувати конкретні практичні ситуації в подальшій професійній діяльності.

Література

1. Офіційний вісник України. – К., 2002. – С. 12.
2. Оржеховська В.М. Про концепцію превентивного виховання дітей і молоді // Учитель. – 2000. – С. 12-13.
3. Пилипенко О.І. Превентивна освіта в інтеграції класичних педагогічних підходів: Науково-теоретичний та інформаційний журнал АПН України. – К.: Педагогічна преса, 2004. – № 1 (42). – 76 с.
4. Приходько В.М. Підготовка майбутніх педагогів до превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей: Дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. – Київ, 2004.
5. Веретенко О.О. Становлення професії соціального педагога в Україні // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – С. 21.
6. Гайворонська В.В. Організаційно-методичні умови ефективного (формування педагогічної компетентності викладачів вищих технічних закладів освіти // Науково-методичний журнал. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2003. – Т. 28. – С. 61.
7. Бочарова В.Г. Социальная педагогика: диалог науки и практики // Педагогика. – 2003. – № 9. – С. 4.
8. Бондаренко В.В. Методологічні та теоретичні умови виховання гуманітарно-технічної еліти // Науково-методичний журнал. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2003. – С. 84.
9. Товажнянський Л.Л., Романовський О.Г., Пономарьов О.С. Формування і реалізація концепції підготовки національної гуманітарно-технічної еліти в Національному технічному університеті "Харківський політехнічний інститут": Навч. посіб. – Харків: НТУ "ХПІ", 2002. – С. 160.
10. Романовський О.Г. Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності: Монографія. – Харків: Основа, 2001. – С. 312.
11. Педагогика / Под общей редакцией А.П. Кондратюка. – К.: Вища школа, 1982. – С. 382.